

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja važna za nadzor civilnog društva?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja koja treba da postave OCD

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine **Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u**. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za nadzor civilnog društva?

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, uključujući nadzor nad RSB-om, podrazumijeva aktivno učešće organizacija civilnog društva (OCD) u definisanju bezbjednosnih politika i nadzoru nad strukturama i praksama aktera sektora bezbjednosti.¹ Cilj mu je da se interesi i perspektive zajednice i njenih najširih slojeva uvrste u pružanje unutrašnje i vanjske bezbjednosti, te da se pri tome podrže lokalno vlasništvo i održivost. OCD učestvuju u nadzoru nad sektorom bezbjednosti na mnogo različitih načina, putem pružanja savjeta o politici i tehničke stručne pomoći, nadgledanja, podizanja svijesti javnosti, kao i istraživanja i analize.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Jačanje lokalnog vlasništva

- Integrisanje rodnih pitanja i uključivanje organizacija žena može dovesti do stvaranja lokalnog vlasništva nad procesima RSB-a putem angažovanja i muškaraca i žena kojima se omogućava da izraze svoje različite potrebe, viđenja i prioritete. Na taj način, institucije u sektoru bezbjednosti postaju reprezentativnije, odgovornije i dobijaju više legitimiteta u očima stanovništva.

Sveobuhvatni nadzor putem integracije rodnih pitanja

- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se nadgleda način na koji bezbjednosne i pravosudne politike i institucije rješavaju rodno nasilje (RN), *može povećati nivo pružanja bezbjednosti i pravde.*
- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se institucije u sektoru bezbjednosti drže odgovornim za obezbjeđivanje nediskriminatorne radne sredine i sprječavanje seksualnog uznemiravanja i ostalih oblika RN-a, *moгу povećati produktivnost i operativnu djelotvornost.*
- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se institucije u sektoru bezbjednosti drže odgovornima za veće angažovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa, *može povećati povjerenje javnosti i djelotvornost.*

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

U Maleziji, OCD, poput Organizacije za pomoć ženama, su nadgledale sprovođenje i efikasnost malezijskog Zakona o zabrani nasilja u porodici, kao i pružanje usluga žrtvama po osnovu datog zakona. Rezultati istraživanja su iskorišćeni u zagovaranju za poboljšanje suštine zakona i primjene datih zakonskih odredaba.

U Kambodži, organizacije žena i grupe za ljudska prava, kao što je LICADHO, sarađuju sa vladinim agencijama za nadzor na ispitivanju prijave za zlostavljanje i nadgledanju poštovanja nedavno usvojenog kambodžanskog Propisa o sprječavanju nasilja u porodici i zaštiti žrtava. Ovim propisom se policiji daju veće ovlaštenja da interveniše u slučajevima nasilja u porodici, te se njime jačaju pravni resursi koji su na raspolaganju žrtvama. Pored nadgledanja, OCD žrtvama pružaju pravnu pomoć i smještaj u sigurnim kućama.

Djelotvoran nadzor putem angažovanja organizacija žena

- Organizacije žena su često neiskorišćeno sredstvo za nadzor nad sektorom bezbjednosti. One mogu unaprijediti nadzor na sljedeći način:
  - Davanjem političkih savjeta za poboljšanje transparentnosti, odgovornosti i razumijevanja.
  - Praćenje sprovođenja međunarodnih i regionalnih sporazuma, kao i nacionalne i institucionalne politike.
  - Omogućavanje izgradnje kapaciteta o rodnom pitanjima za nadzorna tijela.
  - Utvrđivanje bezbjednosnih prijetnji i problema sa kojima se suočavaju pojedinci i zajednice.
  - Omogućavanje dijaloga između lokalnih zajednica i tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti.
  - Podizanje svijesti javnosti o tome kako institucije sektora bezbjednosti treba pozivati na odgovornost.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodni pitanja u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti nije samo stvar operativne djelotvornosti, već je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodni pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (1995.)
- Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva?

Tijela za nadgledanje sektora bezbjednosti

- Neophodno je obezbijediti veće učesće organizacija žena u zvaničnim tijelima za nadzor nad sektorom bezbjednosti, kao što su civilni odbori za reviziju, komisije za pritužbe javnosti, ekspertski tehnički timovi i nezavisne grupe za nadgledanje (vidi Odjeljak 1).
- Rodna pitanja, kao što je sprječavanje RN-a ili povećano zapošljavanje žena, treba staviti na dnevni red tijela za nadgledanje sektora bezbjednosti.

Istraživanje i prikupljanje podataka

- Treba obezbijediti da rodna pitanja budu uvrštena u unutrašnje i vanjske procjene ili revizije institucija i politika sektora bezbjednosti.
- Treba obezbijediti da svi podaci budu razvrstani po polu. Podacima razvrstanim po polnoj pripadnosti se naglašavaju različite okolnosti u kojima žive muškarci i žene i neophodan su osnov za njihovu ravnomjernu zastupljenost u službama sektora bezbjednosti.
- Treba izvršiti rodnu reviziju politike ili institucije sektora bezbjednosti.
- Treba izvršiti rodnu analizu procesa RSB-a, a njene rezultate i preporuke putem medija podijeliti sa javnošću, te sa vladinim zvaničnicima i donatorima.
- Treba napraviti rodnu analizu državne potrošnje na sektor bezbjednosti i odbrane, ili budžeta pojedinačnih institucija u sektoru bezbjednosti, radi boljeg razumijevanja različitog uticaja koji raspodjela budžetskih sredstava ima na muškarce i žene. Rezultate ove analize iskoristite kao sredstvo za zagovaranje.
- Treba obezbijediti da žene i organizacije žena budu uključene u sve procese revizije, procjene, planiranja, sprovođenja, nadgledanje i vrednovanja koje preduzimaju OCD.

Zagovaranje i podizanje svijesti javnosti

Rodno osjetljiva istraživanja i rezultate procjena i procesa prikupljanja podataka treba iskoristiti za kreiranje kampanja za informisanje javnosti i za zagovaranje bezbjednosnih pitanja koja se tiču rodni aspekta – kao što je podizanje svijesti o tome kako prijaviti RN policiji ili lobiranje za državno finansiranje programa za sprječavanje oružanog nasilja.

- Treba odrediti načine na koje će se ove informacije prenijeti marginalizovanoj populaciji (kao što su seosko stanovništvo, nepismene žene ili etničke zajednice) koja možda ne govori jezikom koji je dominantan u datoj sredini.
- Treba sprovesti ciljno zagovaranje na različitim nivoima – lokalnom, pokrajinskom i nacionalnom – sve do ključnih kreatora politike koji mogu da utiču na kreiranje programa u sektoru bezbjednosti.
- Treba angažovati lokalne medije za prenošenje informacija putem lokalnih novina, lokalnih radio i televizijskih stanica u zajednici, ali i preko državnih medija.
- Treba sarađivati sa medijima kako bi novinari i ostali postali osjetljivi prema rodnoj dimenziji pitanja u sektoru bezbjednosti i pravosuđa.

- Treba angažovati muškarce u kampanjama javnog zagovaranja, posebno onima koje se tiču rješavanja problema nasilja nad ženama (vidi Odjeljak 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

Organizacije žena i OCD koje su stručne za rodna pitanja mogu da pomognu u izradi i sprovođenju obuke o rodnom pitanju za pripadnike sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 3) putem:

- Procjenjivanja potreba za obukom.
- Izrade materijala za obuku o rodnoj ravnopravnosti i sprovođenjem obuke.
- Izrade standardnog nastavnog plana i programa za obuku o rodnom pitanju koji predavači mogu da prilagode i koriste.
- Lobiranja za politike kojim se sveobuhvatna obuka o rodnom pitanju uspostavlja kao obavezna.
- Pravljenja liste predavača o rodnom pitanju koji potiču iz civilnog društva.

Uspješne OCD koje učestvuju u procesu

OCD koje su angažovane na nadzoru sektora bezbjednosti imaju i obavezu da revidiraju interne politike i prakse tako da one promoviraju rodnu ravnopravnost i da obezbijede sopstvene kapacitete za bavljenje rodnom pitanjem:

- Razvoj politika i procedura vezanih za rodna pitanja i pružanje jednakih mogućnosti kojima se rješavaju kadrovska pitanja, praksa zapošljavanja, standardi vezani za učinak na poslu, kao i problemi vezani za seksualno uznemiravanje i diskriminaciju.
- Obezbeđivanje obuke o rodnom pitanju za cjelokupno osoblje – uključujući obuku o rodno osjetljivom prikupljanju podataka i istraživačkoj metodologiji.
- Integraciju rodnih pitanja u nadzoru nad sektorom bezbjednosti.
- Sprovođenje interne rodne revizije za procjenu kapaciteta organizacije.

Odjeljak 2

Angažovanje muškaraca u borbi protiv nasilja nad ženama

Kampanju pod nazivom „Bijela traka“ (KBT) je u Kanadi, 1991. godine, pokrenula grupa muškaraca koja se zalagala za okončanje nasilja nad ženama i težila da ostale muškarce obrazuje o ovom pitanju. Putem kampanje za podizanje svijesti javnosti, davanja javnih izjava i mreže koja se sve više širila, članovi KBT su muškarcima i mladima u zajednicama širom svijeta pružili alternativno viđenje muškaraca kao nenasilnih bića i ponudili im pozitivan uzor.³

U Priručniku 9 možete naći i:

- Faze rodne revizije RSB-a
- Pitanja koja treba postaviti pri planiranju kampanje javnog zagovaranja
- Sugestije za rad sa medijima
- Teme za obuku kojom se mogu izgraditi kapaciteti ženskih NVO za nadzor
- Kako pojačati legitimitet mreža civilnog društva
- Primjere iz Istočne Evrope, Fidžija, Iraka, Rusije, Južne Afrike, Velike Britanije i Zapadne Afrike

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Za vrijeme konflikta može doći do unutrašnje podjele i slabljenja OCD, uslijed čega one možda ne budu imale dostupnost, legitimitet i kapacitet da vrše djelotvoran nadzor nad sektorom bezbjednosti. U ostalim slučajevima, u postkonfliktnom periodu, saradnja između OCD se može poboljšati jer se mnoge organizacije bave pitanjima i problemima vezanim za reformu vojske i policije, kao i postojećom nesigurnošću, što tim istim organizacijama daje priliku da rade zajedno.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Kapacitet državnih institucija je često slab, do te mjere da čak i ako postoji politička volja, nijesu dostupna

Odjeljak 3

Obrazovanje u oblasti seksualnog zdravlja za oružane snage u Mongoliji⁴

NVO „Mongol Vižon“ iz Mongolije radi na pitanjima reproduktivnog zdravlja sa vojnicima i oficirima u mongolskim oružanim snagama:

Problem: Novorekrutovani u mongolskim oružanim snagama, posebno oni iz seoske sredine, posjeduju oskudno ili nikakvo znanje o HIV/AIDS-u i SPB-u. Uslijed toga, stepen u kome se SPB javljaju među oficirima i vojnicima je relativno visok.

Cilj: Dobiti pomoć od Ministarstva odbrane i mongolskih oružanih snaga za podizanje svijesti među oficirima i vojnicima o HIV/AIDS-u i SPB-u.

Glavni učesnici: Ministarstvo odbrane i Generalštab mongolskih oružanih snaga

Primarni učesnici: Vojnici/oficiri i njihovi seksualni partneri.

Pristup i komunikacija: Poslati su dopisi Ministarstvu odbrane i Generalštabu oružanih snaga; održani su zvanični i nezvanični sastanci sa visokim zvaničnicima; napravljen je projekat u saradnji sa oficirima koji imaju visoke činove; održana je radionica na kojoj su učestvovali oficiri koji imaju visoke činove; komandiri i ljekari u vojnim jedinicama su podnijeli izvještaj o trenutnoj situaciji vezanoj za SPB među pripadnicima oružanih snaga.

Pokazatelji uspjeha i održivosti: Obrazovanje o seksualnom zdravlju je uključeno u zvanični nastavni plan i program za pripadnike vojske; pojačana je svijest o ovim pitanjima kod oficira sa visokim činovima; povećana je podrška koju dobijaju od Ministarstva odbrane.

tehnička i finansijska sredstva ili nema kadrova koji bi pružili usluge u sektoru pravosuđa i bezbjednosti.

- Zakoni, strukture i mehanizmi za sprječavanje i odgovor na RN često ne postoje ili ne funkcionišu adekvatno.
- Pripadnici sektora bezbjednosti su možda kršili ljudska prava i može se desiti da sa istom praksom nastave i u mirnodopskom periodu.

Mogućnosti za integraciju rodni pitanja

- Procesi RSB-a mogu otvoriti politički prostor za uključivanje informacija OCD-a pri donošenju odluka u sektoru bezbjednosti i pravosuđa, što predstavlja priliku za pokretanje rodni pitanja.
- Dokazano je da se rodne uloge i odnosi često mijenjaju za vrijeme konflikta i poslije njega, što može otvoriti značajan prostor za pregovore o integraciji rodni pitanja i većem zapošljavanju žena.
- Donatori su možda voljni da obezbijede podršku OCD-ima, kako bi izgradili njihove kapacitete za rodno odgovoran nadzor.

? Pitanja koja treba da postave OCD

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka za integraciju rodni pitanja u proces RSB jeste da organizacije civilnog društva izvrše procjenu. U daljem tekstu su dati primjeri rodni pitanja koja OCD mogu

uključiti u procjenu, kontrolu i vrednovanje RSB.

- Koje su to specifične bezbjednosne i pravosudne potrebe, shvatanja i prioriteta muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka?
- Da li pripadnici sektora bezbjednosti imaju kapaciteta da odgovore na sve ove potrebe? Ako nemaju, zašto je to tako?
- Da li žene, muškarci, mladići, djevojke, dječaci i djevojčice imaju podjednak pristup uslugama u sektoru bezbjednosti i pravosuđa?
- Da li su zakonodavstvo u sektoru bezbjednosti, njegova politika i protokoli, rodno odgovorni? Da li postoji adekvatno zakonodavstvo protiv RN-a?
- Da li žene imaju potpun i ravnopravan pristup zapošljavanju u okviru institucija u sektoru bezbjednosti?
- Kakva je radna sredina u okviru institucija u sektoru bezbjednosti? Da li postoje problemi vezani za seksualno uznemiravanje i ostale prepreke profesionalnom napredovanju žena?
- Da li u tijelima za nadzor nad sektorom bezbjednosti ima žena i da li se ta tijela konsultuju sa organizacijama žena?
- Da li tijela koja vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti prate probleme vezane za RN i pružanje jednakih mogućnosti za muškarce i žene?

Dodatne informacije

Publikacije

Amnesty International – *Monitoring and Reporting Human Rights Abuses in Africa: A Handbook for Community Activists (Praćenje i izvještavanje o kršenju ljudskih prava u Africi: Priručnik za aktiviste iz zajednica)*, 2002.

Amnesty International – *Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists (Razumjeti rad policije: informacije za aktiviste koji se bave pitanjima ljudskih prava)*, 2006.

UNDP i DCAF – *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, 2008.

Family Violence Prevention Fund – *Toolkit for Working with Men and Boys to Prevent Gender-Based Violence (Set priručnika za rad sa muškarcima i mladićima na sprječavanju rodnog nasilja)*, 2003.

International Alert and Women Waging Peace – *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Sveobuhvatna bezbjednost, održivi mir: set priručnika za zagovaranje i akciju)*, 2004.

OECD DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)*, 2007.

Organizacije

DCAF – www.dcaf.ch

International Alert – www.international-alert.org

UNIFEM Portal on Women, Peace and Security – www.womenwarpeace.org

UN-INSTRRAW – www.un-instraw.org

WILPF Peacewomen – www.peacewomen.org

Set priručnika o rodni pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
  2. Reforma policije i rodna pitanja
  3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
  4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
  5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
  6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
  7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
  9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
  11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
  12. Obuka o rodni pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
  13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikumuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremio Rahim Kanani iz UN-INSTRRAW-a, na osnovu Priručnika 9 čiji su autori Karen Barns i Piter Alberht iz organizacije „Internešenel Alert“.

¹ Caparini, Cole i Kinzelbach, *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)* (Renesans: Bratislava), 2008.

² Prilagođeno iz OECD DAC. *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)* (OECD DAC: Pariz), 2007, str. 117.

³ Prilagođeno iz 'The White Ribbon Campaign' („Kampanja bijela traka“). http://www.whiteribbon.ca/about_us/

⁴ Citirano iz Albrecht, P., 'Advocacy', *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, ur. Caparini, Cole i Kinzelbach (Renesans: Bratislava), 2008.